

موضوع: حقوق حفاظت از پوشش گیاهی

سؤال

بر اساس گزارش مأموران یگان حفاظت محیط زیست شهرستان، در یکی از مناطق حفاظت شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست، افرادی اقدام به برداشت غیرمجاز گونه‌های گیاهی، تخریب پوشش گیاهی و ایجاد جاده دسترسی غیرمجاز نموده‌اند.

پس از کشف موضوع، پرونده جهت بررسی به اداره حفاظت محیط زیست شهرستان ارجاع می‌شود. با فرض صحت گزارش و وقوع تخلف در محدوده منطقه حفاظت شده، به پرسش‌های زیر مستند به قوانین و مقررات پاسخ دهید:

۱- کلیه اقدامات ضروری برای جلوگیری از ادامه تخلف و پیگیری اخذ جریمه و خسارت که لازم است توسط محیط زیست صورت پذیرد را بنویسید.

۲- دادستان پس از دریافت شکایت محیط زیست چه اقدامی می‌نماید.

۳- آیا سازمان حفاظت محیط زیست می‌تواند علاوه بر تعقیب کیفری، مطالبه خسارات وارده به پوشش گیاهی و اکوسیستم منطقه را مطرح نماید؟ مستندات قانونی را بیان کنید.

۴- با توجه به اینکه تخلفات در محدوده یک منطقه حفاظت شده واقع شده است، جایگاه حقوقی مناطق حفاظت شده در نظام حقوقی ایران را تبیین کرده و بیان نمایید این وضعیت چه تأثیری بر مسئولیت مرتکبان و تشدید حمایت های قانونی از پوشش گیاهی منطق دارد؟

۵- چنانچه مرتکبان مدعی شوند که اقدامات انجام شده با هدف توسعه گردشگری، ایجاد اشتغال یا بهره‌برداری اقتصادی از منطقه صورت گرفته است، آیا این ادعا میتواند موجب رفع یا کاهش مسئولیت کیفری و مدنی آنان شود؟

پاسخ

در این فرض، موضوع شامل برداشت غیرمجاز گونه‌های گیاهی، تخریب پوشش گیاهی و احداث جاده دسترسی در منطقه حفاظت شده است که علاوه بر جنبه کیفری، دارای آثار حقوقی و زیست محیطی نیز می‌باشد.

پاسخ مستند به شرح زیر است:

1- اقدامات ضروری اداره حفاظت محیط زیست:

اداره حفاظت محیط زیست شهرستان پس از وصول گزارش مأموران یگان حفاظت، مکلف است اقدامات زیر را انجام دهد:

الف) مستندسازی و تکمیل پرونده تخلف تنظیم گزارش کشف جرم توسط مأموران ضابط خاص دادگستری. تهیه کروکی، نقشه و تعیین دقیق محل وقوع تخلف. تصویربرداری و مستندسازی خسارات وارده به پوشش گیاهی و زیستگاه. شناسایی مرتکبان، ادوات و ماشین آلات مورد استفاده. مستند قانونی: ماده ۱۵ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ مواد ۲۸ و ۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری (در خصوص ضابطان دادگستری)

ب) جلوگیری از ادامه عملیات تخریبی اداره محیط زیست موظف است فوراً نسبت به توقف عملیات تخریب، برداشت گیاهان و احداث جاده اقدام نماید و در صورت لزوم از مقام قضایی درخواست دستور موقت یا تأمین دلیل نماید. مستند قانونی: ماده ۱۶ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست ماده ۱۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری ج) اعلام جرم و طرح شکایت کیفری اداره محیط زیست باید علیه مرتکبان نزد دادرسی صالح اعلام جرم نماید؛ زیرا تخریب مناطق تحت مدیریت سازمان، تعرض به حقوق عمومی و انفال محسوب می شود. مستند قانونی: ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) ماده ۱۵ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

د) برآورد خسارات زیست محیطی کارشناسان محیط زیست مکلفاند میزان خسارت وارده به پوشش گیاهی، خاک، اکوسیستم و ارزش های طبیعی منطقه را محاسبه و گزارش کارشناسی تهیه نمایند.

اداره محیط زیست باید فوراً نسبت به جلوگیری از ادامه تخلف اقدام کند. این اقدامات می تواند شامل موارد زیر باشد: توقف برداشت غیرمجاز گیاهان؛

جلوگیری از ادامه احداث جاده دسترسی غیرمجاز؛

توقیف یا معرفی ادوات و ماشین آلات مورد استفاده به مرجع قضایی؛

درخواست دستور فوری از مقام قضایی برای توقف عملیات تخریبی؛

در صورت نیاز، درخواست همکاری نیروی انتظامی یا سایر ضابطان.

مستند قانونی:

مطابق اصل ۵۰ قانون اساسی، حفاظت از محیط زیست وظیفه عمومی است و فعالیت هایی که موجب آلودگی یا تخریب غیرقابل جبران محیط زیست شوند ممنوع است.

همچنین با توجه به مقررات قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، سازمان حفاظت محیط زیست اختیار و تکلیف دارد از تخریب و تعرض به مناطق تحت مدیریت خود جلوگیری نماید.

از جهت کیفری نیز طبق ماده ۱۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری، در مواردی که ادامه فعالیت متهم موجب استمرار جرم یا ورود خسارت بیشتر شود، مقام قضایی می تواند دستور توقف فعالیت را صادر کند.

(ج) اعلام جرم و طرح شکایت کیفری

اداره محیط زیست باید علیه مرتکبان نزد دادسرای صالح اعلام جرم و شکایت کیفری مطرح کند؛ زیرا تخریب پوشش گیاهی، برداشت غیرمجاز و احداث جاده در منطقه حفاظت شده، علاوه بر تضییع حقوق عمومی، تهدیدی علیه محیط زیست محسوب می شود.

مستند قانونی:

مطابق ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی، بخش تعزیرات، هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود، ممنوع و قابل تعقیب است. در رویه قضایی، برخی اقدامات شدید زیست محیطی می توانند از مصادیق تهدید علیه محیط زیست و سلامت عمومی تلقی شوند.

همچنین بر اساس اصل ۵۰ قانون اساسی و قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، هرگونه فعالیت مخرب محیط زیست ممنوع بوده و سازمان حفاظت محیط زیست مرجع قانونی پیگیری این گونه تخلفات است.

(د) برآورد و مطالبه خسارات زیست محیطی

اداره محیط زیست باید میزان خسارات وارده را از طریق کارشناسان مربوط برآورد کند. این خسارات شامل موارد زیر است:

خسارت به پوشش گیاهی؛

خسارت به خاک و بستر طبیعی منطقه؛

خسارت به زیستگاه گونه های جانوری؛

خسارت به اکوسیستم و تعادل طبیعی منطقه؛

هزینه های احیا، ترمیم و بازسازی محیط تخریب شده.

مستند قانونی:

مطابق ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی، هرکس بدون مجوز قانونی، عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی، به جان، سلامت، مال، آزادی، حیثیت، شهرت تجارتي یا هر حق دیگری که به موجب قانون برای اشخاص ایجاد شده لطمه وارد کند، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود است.

در اینجا نیز متخلفان با اقدام غیرقانونی خود موجب ورود خسارت به حقوق عمومی و محیط زیست شده‌اند و مکلف به جبران آن هستند.

۲. نقش دادستان پس از وصول شکایت محیط زیست

پس از وصول شکایت اداره حفاظت محیط زیست، دادستان به عنوان مدعی‌العموم و حافظ حقوق عامه مکلف به ورود و پیگیری موضوع است.

اقدامات دادستان عبارت‌اند از:

ثبت شکایت و تشکیل پرونده کیفری؛

ارجاع پرونده به بازپرس یا دادیار برای انجام تحقیقات مقدماتی؛

صدور دستور معاینه محل و حفظ آثار جرم؛

صدور دستور جلوگیری از ادامه عملیات تخریبی؛

صدور دستور توقیف ماشین‌آلات و ادوات مورد استفاده در تخلف، در صورت لزوم؛

ارجاع امر به کارشناسان رسمی دادگستری یا کارشناسان محیط زیست برای تعیین میزان خسارت؛

احضار یا جلب متهمان در صورت وجود دلایل کافی؛

صدور قرار تأمین کیفری متناسب؛

در صورت احراز وقوع جرم، صدور کیفرخواست و ارسال پرونده به دادگاه کیفری صالح.

مستندات قانونی:

بر اساس ماده ۲۲ قانون آیین دادرسی کیفری، دادسرا برای کشف جرم، تعقیب متهم، انجام تحقیقات، حفظ حقوق عمومی و اقامه دعوای لازم تشکیل شده است.

مطابق ماده ۶۴ قانون آیین دادرسی کیفری، یکی از جهات شروع به تعقیب، شکایت شاکی یا اعلام و اخبار ضابطان دادگستری است.

همچنین طبق ماده ۹۲ قانون آیین دادرسی کیفری، تحقیقات مقدماتی جرایم بر عهده بازپرس است و در موارد مقرر، دادیار نیز می‌تواند انجام وظیفه کند.

از سوی دیگر، مطابق اصل ۱۵۶ قانون اساسی، قوه قضاییه پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق عدالت است و طبق بندهای این اصل، احیای حقوق عامه و گسترش عدل از وظایف آن محسوب می‌شود.

بنابراین، چون تخریب منطقه حفاظت‌شده از مصادیق تضییع حقوق عمومی و آسیب به محیط زیست است، دادستان حتی در صورت نبود شاکی خصوصی نیز می‌تواند به عنوان مدعی‌العموم وارد موضوع شود.

۳. امکان مطالبه خسارات توسط سازمان حفاظت محیط زیست

سازمان حفاظت محیط زیست می‌تواند علاوه بر تعقیب کیفری مرتکبان، خسارات وارده به پوشش گیاهی، زیستگاه و اکوسیستم منطقه را نیز مطالبه کند.

زیرا مسئولیت مرتکب در این‌گونه موارد فقط کیفری نیست؛ بلکه وی از جهت حقوقی و مدنی نیز مسئول جبران خسارت وارده است.

الف) مبنای قانون مسئولیت مدنی

مطابق ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی، هر شخصی که بدون مجوز قانونی به حق دیگری لطمه وارد کند، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود است.

در جرایم زیست‌محیطی، خسارت وارده تنها متوجه یک شخص خاص نیست، بلکه متوجه جامعه و منافع عمومی است. بنابراین سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان متولی قانونی حفاظت از محیط زیست می‌تواند مطالبه خسارت نماید.

ب) مبنای قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست

بر اساس قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، سازمان حفاظت محیط زیست وظیفه حفاظت، بهسازی، جلوگیری از تخریب و پیگیری تعرضات نسبت به محیط زیست و مناطق تحت مدیریت را بر عهده دارد.

بنابراین، این سازمان صلاحیت دارد نسبت به خسارات وارده به مناطق حفاظت‌شده، پوشش گیاهی و زیستگاه‌ها طرح دعوا کند و جبران خسارت بخواهد.

ج) مبنای اصل پنجاهم قانون اساسی

مطابق اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران:

حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌شود. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.

بنابراین تخریب پوشش گیاهی و احداث جاده غیرمجاز در منطقه حفاظت‌شده برخلاف این اصل بوده و موجب مسئولیت قانونی مرتکبان است.

د) مبنای قانون آیین دادرسی کیفری

مطابق مواد ۱۴ و ۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری، شاکی یا مدعی خصوصی می‌تواند جبران تمام ضرر و زیان‌های مادی، معنوی و منافع ممکن‌الحصول ناشی از جرم را مطالبه کند.

در این فرض، سازمان حفاظت محیط زیست می‌تواند به عنوان شاکی و نهاد متولی حفظ محیط زیست، ضرر و زیان ناشی از جرم را در جریان رسیدگی کیفری یا از طریق دعوای حقوقی جداگانه مطالبه نماید.

۴- مناطق حفاظت‌شده از مهم‌ترین مصادیق میراث طبیعی و سرمایه‌های عمومی کشور محسوب می‌شوند و از حمایت ویژه قانون‌گذار برخوردارند. مطابق ماده ۶ قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست مصوب ۱۳۵۳، سازمان حفاظت محیط‌زیست مسئول حفاظت، بهسازی و مدیریت مناطق تحت حفاظت است. همچنین بر اساس مواد ۱۶ و ۱۷ همین قانون، هرگونه بهره‌برداری، دخل و تصرف، تخریب یا اقدامی که موجب آسیب به محیط‌زیست این مناطق شود، منوط به رعایت ضوابط قانونی و اخذ مجوزهای لازم است. علاوه بر این، اصل پنجاهم قانون اساسی، حفاظت از محیط‌زیست را وظیفه عمومی دانسته و فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن را که با آلودگی یا تخریب غیرقابل جبران محیط‌زیست ملازمه داشته باشد، ممنوع اعلام کرده است. بنابراین، وقوع تخلف در محدوده یک منطقه حفاظت‌شده، موجب تشدید حمایت قانونی از پوشش گیاهی منطقه می‌شود؛ زیرا موضوع صرفاً تخریب چند گونه گیاهی نیست، بلکه تعرض به بخشی از سرمایه طبیعی و تنوع زیستی کشور است. در نتیجه، مرتکبان علاوه بر تحمل مسئولیت کیفری، مکلف به جبران کامل خسارات وارده به پوشش گیاهی، زیستگاه‌ها و هزینه‌های احیای منطقه نیز خواهند بود.

۵- ادعای توسعه گردشگری، ایجاد اشتغال یا بهره‌برداری اقتصادی، موجب رفع یا کاهش مسئولیت کیفری و مدنی مرتکبان نمی‌شود. مطابق اصل پنجاهم قانون اساسی، هیچ فعالیت اقتصادی در صورتی که با تخریب یا آلودگی غیرقابل جبران محیط‌زیست ملازمه داشته باشد، مشروع نیست. همچنین بر اساس اصل توسعه پایدار، بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به نحوی انجام شود که ضمن تأمین نیازهای نسل حاضر، حقوق نسل‌های آینده و ظرفیت‌های اکولوژیک نیز حفظ شود. از منظر حقوق کیفری نیز انگیزه مرتکب اصولاً تأثیری در اصل تحقق جرم ندارد. بنابراین، حتی اگر هدف مرتکبان توسعه گردشگری یا ایجاد اشتغال باشد، این انگیزه نمی‌تواند وصف مجرمانه رفتار آنان را از بین ببرد. از منظر مسئولیت مدنی نیز هر شخصی که بدون مجوز قانونی به محیط‌زیست خسارت وارد کند، مطابق مواد ۱ و ۲ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹، مکلف به جبران کلیه خسارات وارده است. بنابراین، ادعای منفعت اقتصادی نه مانع تعقیب کیفری است و نه سبب سقوط تعهد به جبران خسارت خواهد شد.

نتیجه‌گیری

در این پرونده، اداره حفاظت محیط زیست بلید ابتدا از ادامه تخریب، برداشت غیرمجاز گیاهان و احداث جاده جلوگیری کند و سپس با تنظیم گزارش کامل، مستندسازی محل، شناسایی مرتکبان و برآورد خسارات، موضوع را به دادسرای صالح اعلام نماید.

دادستان نیز به عنوان مدعی‌العموم و حافظ حقوق عامه، مکلف است با تشکیل پرونده، انجام تحقیقات مقدماتی، صدور دستور توقف عملیات، توقیف ادوات جرم و ارجاع موضوع به کارشناسی، نسبت به تعقیب کیفری مرتکبان اقدام کند.

همچنین سازمان حفاظت محیط زیست می‌تواند علاوه بر تعقیب کیفری، جبران خسارات وارده به پوشش گیاهی، زیستگاه و اکوسیستم منطقه را مطالبه نماید. مبنای این حق، اصل ۵۰ قانون اساسی، قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی و مواد ۱۴ و ۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری است.

درس : حقوق حفاظت از جانوران

سوال

بر اساس گزارش مأموران یگان حفاظت محیط زیست شهرستان جغتای، در تاریخ ۱۴۰۰/۶/۱۹ گزارشی مبنی بر حضور یک موتورسیکلت مشکوک در زیستگاه آهو دریافت می‌شود. مأموران محیط زیست با حضور در منطقه موفق به مشاهده شکارچی نمی‌شوند، لیکن هویت وی را شناسایی می‌کنند.

مأموران پس از اخذ مجوز قضایی و با همکاری پلیس، منزل فرد مظنون را بازرسی نموده و لاشه یک رأس ماده آهو و مقدار ۵/۸ کیلوگرم گوشت یخ‌زده آهو را کشف می‌کنند. متهم قبل از ورود مأموران متواری می‌شود، اما پس از سه روز تعقیب و مراقبت در مخفیگاه خود دستگیر می‌شود. در بازرسی از مخفیگاه وی نیز یک قبضه اسلحه شکاری غیرمجاز کشف می‌گردد.

متهم در مراحل تحقیق ارتکاب جرم را انکار کرده و مدعی می‌شود لاشه آهو و اسلحه را در بیابان پیدا کرده است. با این حال دادگاه با استناد به گزارش ضابطان، صورتجلسات کشف جرم و سایر قرائن و امارات موجود، بزهکاری وی را احراز می‌نماید.

با فرض صحت گزارش فوق و با استناد به قوانین و مقررات مربوط، به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:

۱. کارشناس حقوقی اداره حفاظت محیط زیست پس از کشف جرم چه وظایف و اقداماتی باید انجام دهد
۲. شکایت کیفری اداره حفاظت محیط زیست باید چگونه تنظیم و از چه جرایمی علیه متهم اعلام جرم شود؟
۳. وظایف دادستان یا دادیار در مرحله تحقیقات مقدماتی چیست؟
۴. چه ادله و مستنداتی برای اثبات جرم در این پرونده قابل استناد است؟
۵. دادگاه کیفری در رسیدگی به این پرونده چه وظایف و اختیاراتی دارد؟
۶. با توجه به مفروضات پرونده، عناوین مجرمانه ارتكابی متهم را بیان نمایید.
۷. مجازات‌های قانونی قابل اعمال در خصوص هر یک از جرایم ارتكابی را ذکر نمایید.
۸. آیا کشف اسلحه شکاری غیرمجاز در این پرونده جرم مستقلی محسوب می‌شود؟ مستند قانونی آن را بیان کنید.
۹. در صورت مطالبه ضرر و زیان ناشی از شکار غیرمجاز آهو، اداره حفاظت محیط زیست چه اقداماتی باید انجام دهد؟
۱۰. چنانچه متهم مدعی شود لاشه آهو و اسلحه را در بیابان پیدا کرده است، ارزش اثباتی این دفاع در برابر سایر ادله پرونده چگونه ارزیابی می‌شود؟

پاسخ تحلیلی و مستند پرونده شکار غیرمجاز آهو

مقدمه

بر اساس گزارش مأموران یگان حفاظت محیط زیست شهرستان جغتای، در تاریخ ۱۴۰۰/۰۶/۱۹ گزارشی مبنی بر حضور یک موتورسیکلت مشکوک در زیستگاه آهو دریافت می‌شود. مأموران با حضور در محل موفق به مشاهده مستقیم عملیات شکار نمی‌شوند، لیکن هویت فرد مظنون را شناسایی می‌کنند. سپس با اخذ مجوز قضایی و با همکاری پلیس، منزل وی مورد بازرسی قرار گرفته و لاشه یک رأس آهو ماده و مقدار ۵/۸ کیلوگرم گوشت یخ‌زده آهو کشف می‌شود. متهم قبل از ورود مأموران متواری شده و پس از سه روز در مخفیگاه خود دستگیر می‌گردد. در بازرسی از مخفیگاه نیز یک قبضه سلاح شکاری غیرمجاز کشف می‌شود.

با فرض صحت گزارش و رعایت تشریفات قانونی، اقدامات و مسئولیت‌های مراجع ذی‌ربط به شرح زیر است:

سؤال اول: وظایف و اقدامات کارشناس حقوقی اداره حفاظت محیط زیست

۱- بررسی اولیه گزارش و مستندات ضابطان

مطابق ماده ۶ قانون شکار و صید، سازمان حفاظت محیط زیست مکلف به اجرای مقررات شکار و صید و حفاظت از حیات وحش است.

کارشناس حقوقی باید:

- گزارش مأموران یگان حفاظت محیط زیست را بررسی نماید.
 - صورتجلسات کشف لاشه، گوشت و سلاح را کنترل نماید.
 - از رعایت مقررات آیین دادرسی کیفری در بازرسی و کشف ادله اطمینان حاصل کند.
- مستند قانونی:

- ماده ۶ قانون شکار و صید

- مواد ۲۹ و ۳۰ قانون آیین دادرسی کیفری (جایگاه ضابطان دادگستری)

۲- احراز عناوین مجرمانه

کارشناس حقوقی مکلف است رفتار متهم را با قانون تطبیق دهد.

در پرونده حاضر:

الف) شکار جانور وحشی حمایت‌شده

مستند:

بند «الف» ماده ۱۲ قانون شکار و صید

ب) حمل و نگهداری لاشه و اجزای جانور وحشی

مستند:

بند «ج» ماده ۱۰ قانون شکار و صید

(ج) در صورت احراز استفاده از موتورسیکلت در تعقیب آهو

مستند:

بند «ج» ماده ۱۳ قانون شکار و صید

(د) نگهداری سلاح شکاری غیرمجاز

مستند:

قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب ۱۳۹۰

۳- تنظیم شکایت کیفری

مطابق ماده ۶۴ قانون آیین دادرسی کیفری، تعقیب جرم با شکایت شاکی آغاز می‌شود.

کارشناس حقوقی باید شکوائیه‌ای مشتمل بر:

- شرح واقعه

- عناوین اتهامی

- مستندات قانونی

- درخواست تعقیب کیفری

- مطالبه ضرر و زیان

تنظیم و به دادسرا تقدیم نماید.

۴- مطالبه ضرر و زیان

مطابق ماده ۱۸ قانون شکار و صید:

«سازمان از حیث مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم، شاکی یا مدعی خصوصی شناخته می‌شود.»

همچنین طبق بند «ج» ماده ۳ قانون شکار و صید، بهای جانوران وحشی توسط شورای عالی حفاظت محیط زیست

تعیین می‌شود.

بنابراین کارشناس حقوقی موظف است:

- بهای قانونی آهو ماده را استخراج نماید.

- دادخواست ضرر و زیان تقدیم دادگاه کند.

- مطالبه خسارت وارده به حیات وحش را بنماید.

سؤال دوم: نحوه تنظیم شکایت کیفری و جرایم قابل انتساب

اداره حفاظت محیط زیست باید علیه متهم به اتهامات زیر اعلام جرم نماید:

۱- شکار غیرمجاز جانور وحشی حمایت‌شده

مستند:

بند «الف» ماده ۱۲ قانون شکار و صید

۲- حمل و نگهداری لاشه و گوشت جانور وحشی

مستند:

بند «ج» ماده ۱۰ قانون شکار و صید

۳- شکار با استفاده از وسیله نقلیه موتوری (در صورت اثبات)

مستند:

بند «ج» ماده ۱۳ قانون شکار و صید

۴- نگهداری سلاح شکاری غیرمجاز

مستند:

قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات

سؤال سوم: وظایف دادستان یا دادیار در تحقیقات مقدماتی

مطابق ماده ۲۲ قانون آیین دادرسی کیفری، دادستان عهده‌دار کشف جرم، تعقیب متهم و اقامه دعوی عمومی است.

همچنین مطابق ماده ۹۲ قانون آیین دادرسی کیفری:

تحقیقات مقدماتی شامل تمام اقدامات قانونی برای کشف جرم، حفظ آثار جرم، جمع‌آوری ادله و شناسایی مرتکب است.

بنابراین دادستان یا بازپرس مکلف است:

۱- بررسی گزارش ضابطان

۲- احراز قانونی بودن بازرسی منزل

مستند:

مواد ۱۳۷ تا ۱۴۶ قانون آیین دادرسی کیفری

۳- اخذ اظهارات متهم

۴- ارجاع موضوع به کارشناسی

مستند:

ماده ۱۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری

۵- صدور قرار تأمین کیفری

مستند:

ماده ۲۱۷ قانون آیین دادرسی کیفری

۶- صدور قرار جلب به دادرسی

مستند:

ماده ۲۶۵ قانون آیین دادرسی کیفری

سؤال چهارم: ادله اثبات جرم

مطابق ماده ۱۶۰ قانون مجازات اسلامی:

ادله اثبات جرم عبارت است از:

- اقرار

- شهادت

- قسامه

- سوگند

- علم قاضی

در این پرونده مهم‌ترین ادله عبارت‌اند از:

۱- گزارش ضابطان محیط زیست

۲- کشف لاشه آهو

۳- کشف گوشت آهو

۴- کشف سلاح شکاری

۵- فرار و اختفای متهم

۶- نظریه کارشناسی

۷- علم قاضی

مطابق ماده ۲۱۱ قانون مجازات اسلامی:

«علم قاضی یقین حاصل از مستندات بین در پرونده است.»

سؤال پنجم: وظایف و اختیارات دادگاه کیفری

دادگاه مکلف است:

۱- صلاحیت خود را احراز نماید.

مستند:

ماده ۳۰۱ قانون آیین دادرسی کیفری

۲- ارکان سه‌گانه جرم را احراز کند:

- عنصر قانونی

- عنصر مادی

- عنصر معنوی

- ارزیابی دفاع متهم

اداره حفاظت محیط زیست باید:

۱. ارزش ریالی آهو ماده را از مصوبات شورای عالی محیط زیست استخراج کند.

۲. دادخواست ضرر و زیان تقدیم نماید.

۳. مستند به ماده ۱۸ قانون شکار و صید تقاضای صدور حکم نماید.

همچنین مطابق بند «چ» ماده ۳ قانون شکار و صید، تعیین بهای جانوران وحشی در صلاحیت شورای عالی حفاظت محیط زیست است.

۱۰- ارزیابی دفاع متهم مبنی بر یافتن لاشه و اسلحه در بیابان

این دفاع از نظر حقوقی صرفاً یک ادعا است و ارزش اثباتی آن باید در کنار سایر ادله سنجیده شود.

در مقابل این ادعا، قرائن زیر وجود دارد:

- حضور متهم در زیستگاه آهو

- کشف لاشه در منزل

- کشف گوشت آهو

- کشف سلاح شکاری

- فرار از مأموران

- اختفا به مدت سه روز

مجموع این قرائن می تواند موجب حصول علم قاضی شود.

مستند:

- ماده ۱۶۰ قانون مجازات اسلامی

- ماده ۲۱۱ قانون مجازات اسلامی

بنابراین دادگاه می تواند علی رغم انکار متهم، با استناد به گزارش ضابطان، کشفیات و سایر قرائن موجود، بزهکاری وی را احراز و حکم محکومیت صادر نماید.

درس: حقوق حفاظت از جانوران

سوال

یک شخص متخلف با اسلحه برادر خود در فصل بهار در پارک ملی سرخه حصار اقدام به شکار یک رأس میش وحشی که دارای ۲ بره در شکمش بوده می‌نماید که توسط مأمورین اجرایی محیط‌زیست دستگیر می‌شود.

الف) بیان نمایید که مأمورین باید دارای چه ویژگی‌های تخصصی بوده و چه اقداماتی انجام دهند؟

ب) فرد متخلف چند اقدام مجرمانه انجام داده است؟

ج) موارد تشدید مجازات آن را با ذکر دلیل به اختصار توضیح دهید؟

د) متخلف می‌بایست بابت اتلاف گونه مذکور چند برابر جریمه ضرر و زیان یک قوچ پرداخت نماید؟

پاسخ حقوقی

الف) وضعیت مأموران و اقدامات قانونی آنان

مطابق ماده ۱۵ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳، مأموران اجرایی سازمان حفاظت محیط زیست در حدود وظایف قانونی خود ضابط خاص دادگستری محسوب می‌شوند. همچنین بر اساس ماده ۳۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، ضابطان خاص باید دارای کارت ویژه ضابط دادگستری بوده، آموزش‌های لازم را طی کرده و تحت نظارت مقام قضایی انجام وظیفه نمایند.

در فرض سؤال، چون مأموران شکار غیرمجاز را مشاهده کرده‌اند و لاشه شکار، سلاح و ادوات شکار نیز قابل کشف و ضبط است، موضوع از مصادیق جرم مشهود موضوع ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری محسوب می‌شود. بنابراین مأموران بر اساس ماده ۴۴ همان قانون مکلف‌اند از ادامه جرم جلوگیری کرده، آثار و ادله جرم را حفظ کنند، متهم را در حدود قانون دستگیر نمایند، سلاح و ادوات شکار و لاشه حیوان را توقیف کنند، صورتجلسه کشف جرم تنظیم نمایند، مشخصات متهم، محل وقوع جرم، مختصات جغرافیایی، نوع گونه شکارشده و سایر اوضاع و احوال مؤثر را ثبت کرده و پرونده را به مرجع قضایی صالح ارسال کنند.

ب) عناوین مجرمانه یا تخلفات ارتكابی

در فرض سؤال، متهم حسب مورد مرتکب چند عنوان قابل تعقیب شده است:

۱. شکار غیرمجاز جانور وحشی حمایت‌شده

شکار جانور وحشی بدون پروانه یا برخلاف مقررات قانونی، بر اساس مواد ۱۰، ۱۱ و ۱۲ قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶ و اصلاحات بعدی، جرم یا تخلف قابل تعقیب محسوب می‌شود.

۲. شکار در پارک ملی یا منطقه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست

با توجه به اینکه محل وقوع رفتار، پارک ملی سرخه حصار است، ارتکاب شکار در این محدوده، علاوه بر اصل شکار غیرمجاز، نقض مقررات ناظر بر مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست نیز محسوب می‌شود. پارک ملی از مهم‌ترین و شدیدترین سطوح حفاظتی است و شکار در آن اصولاً ممنوع است.

۳. حمل یا استفاده از سلاح متعلق به غیر، در صورت فقدان مجوز قانونی

صرف اینکه سلاح متعلق به برادر متهم بوده، به تنهایی دلیل بر قاچاق یا غیرمجاز بودن سلاح نیست. اگر سلاح دارای پروانه معتبر باشد، عنوان «استفاده از سلاح قاچاق» منتفی است. با این حال، اگر متهم شخصاً مجوز حمل یا استفاده از آن سلاح را نداشته باشد، یا سلاح فاقد پروانه قانونی باشد، حسب مورد مشمول مقررات قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب ۱۳۹۰ خواهد بود.

(ج) جهات تشدید یا عوامل مؤثر در شدت مسئولیت

در این پرونده، عوامل زیر موجب شدت مسئولیت کیفری، انتظامی یا مدنی متهم و افزایش خسارت زیست‌محیطی می‌شود:

وقوع شکار در پارک ملی، که از مهم‌ترین مناطق تحت حفاظت سازمان محیط زیست است؛

وقوع شکار در فصل بهار، که معمولاً فصل زادآوری و تکثیر حیات وحش است؛

شکار حیوان ماده، که از نظر حفاظتی اهمیت بیشتری دارد؛

آبستن بودن حیوان و تلف شدن دو جنین، که موجب ورود خسارت مضاعف به جمعیت حیات وحش می‌شود؛

استفاده از سلاح گرم در ارتکاب شکار؛

از بین رفتن ظرفیت تولیدمثلی گونه، به‌ویژه در مناطق حفاظت‌شده.

البته باید توجه داشت که برخی از این موارد مانند ماده بودن و آبستن بودن حیوان، بیشتر در محاسبه ضرر و زیان زیست‌محیطی اثر مستقیم دارند، نه لزوماً در تشدید قانونی مجازات کیفری، مگر آنکه مقررات خاص چنین اثری را پیش‌بینی کرده باشد.

(د) میزان ضرر و زیان قابل مطالبه

ضرر و زیان ناشی از شکار غیرمجاز حیات وحش بر اساس آخرین جداول رسمی بهای جانوران وحشی که توسط مراجع ذیصلاح از جمله شورای عالی حفاظت محیط زیست تصویب و اعلام می‌شود، تعیین می‌گردد. بنابراین عدد دقیق خسارت باید با مراجعه به آخرین جدول معتبر محاسبه شود.

با این حال، در تحلیل آموزشی، چنانچه بهای پایه یک رأس قوچ وحشی مبنا قرار گیرد، به دلیل ماده بودن حیوان، آبستن بودن آن و وجود دو جنین، خسارت قابل مطالبه می‌تواند حداقل معادل پنج برابر بهای یک رأس قوچ وحشی ارزیابی شود؛ یعنی:

۳

×

بهای قوچ

+

۲

×

بهای جنین‌ها

=

۵

×

بهای قوچ

۳×بهای قوچ+۲×بهای جنین‌ها=۵×بهای قوچ

بنابراین، پاسخ دقیق‌تر آن است که گفته شود:

میزان دقیق ضرر و زیان بر اساس آخرین جدول رسمی ضرر و زیان حیات وحش تعیین می‌شود، اما در فرض سؤال، با توجه به ماده بودن و آبستن بودن حیوان و تلف شدن دو جنین، خسارت زیست‌محیطی حداقل معادل پنج برابر بهای یک رأس قوچ وحشی قابل مطالبه است.

جمع‌بندی نهایی

در این فرض، مأموران محیط زیست در صورت داشتن شرایط قانونی، ضابط خاص دادگستری محسوب شده و مکلف به جلوگیری از ادامه جرم، دستگیری متهم در حدود مقررات جرم مشهود، توقیف سلاح و ادوات شکار، ضبط لاشه، تنظیم صورتجلسه و ارسال پرونده به مرجع قضایی هستند.

متهم حسب مورد مرتکب شکار غیرمجاز جانور وحشی، شکار در پارک ملی و در صورت فقدان مجوز، حمل یا استفاده غیرمجاز از سلاح شده است. جهات مهم مؤثر در شدت مسئولیت او عبارت‌اند از شکار در پارک ملی، ارتکاب در فصل زادآوری، شکار حیوان ماده، آبستن بودن حیوان و تلف شدن دو جنین.

میزان ضرر و زیان باید بر اساس آخرین جداول رسمی بهای جانوران وحشی تعیین شود، اما در فرض آموزشی سؤال، خسارت قابل مطالبه حداقل معادل پنج برابر بهای یک رأس قوچ وحشی قابل ارزیابی است.

نظر نهایی

ورود غیرمجاز به پارک ملی را مطلق نگویی؛ بگو «شکار و فعالیت غیرمجاز در پارک ملی.»

استفاده از سلاح برادر را فوراً قاچاق یا غیرمجاز تلقی نکنی.

۵ برابر قوچ را قطعی اعلام نکنی؛ بگو تابع آخرین جدول رسمی است و در فرض آموزشی حداقل ۵ برابر قابل تحلیل است.

موضوع : حقوق حفاظت از پوشش گیاهی

سؤال:

بر اساس گزارش واصله از همیاران محیط زیست، مأموران اداره حفاظت محیط زیست شهرستان در بازرسی میدانی مشاهده می‌کنند که شخصی بدون اخذ مجوز قانونی، تعداد قابل توجهی دام سبک (گوسفند و بز) را وارد یکی از مناطق حفاظت‌شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست نموده و اقدام به تعلیف دام کرده است. همچنین بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که چرای دام، پیش از موعد مقرر قانونی و خارج از زمان مجاز بهره‌برداری از مرتع صورت گرفته و این اقدام موجب آسیب به پوشش گیاهی منطقه شده است.

با فرض صحت گزارش، احراز وقوع تخلف و ورود خسارت به منطقه تحت حفاظت، به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:

نقش کارشناس حقوقی اداره حفاظت محیط زیست، دادیار و قاضی همراه با استدلال و مستند به قوانین تحلیل کنید.

پاسخ

مقدمه

بر اساس گزارش واصله از همیاران محیط زیست و بازرسی میدانی مأموران اداره حفاظت محیط زیست شهرستان، شخصی بدون اخذ مجوز قانونی، تعداد قابل توجهی دام سبک (گوسفند و بز) را وارد یکی از مناطق حفاظت‌شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست نموده و اقدام به تعلیف دام کرده است. بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد که ورود دام پیش از فصل مجاز چرا و خارج از زمان قانونی بهره‌برداری از مرتع صورت گرفته و این امر منجر به تخریب پوشش گیاهی و آسیب به اکوسیستم منطقه گردیده است.

با فرض صحت گزارش، احراز وقوع تخلف، انتساب رفتار به شخص معین و وقوع در محدوده قانونی منطقه حفاظت‌شده، موضوع از منظر حقوقی، کیفری و اداری قابل بررسی است.

بخش اول: تحلیل حقوقی و وظایف کارشناس حقوقی اداره حفاظت محیط زیست

کارشناس حقوقی در این فرض، نقش محوری در تبدیل گزارش میدانی به پرونده حقوقی قابل تعقیب دارد و وظایف وی در هفت محور اساسی قابل تحلیل است:

۱- احراز وضعیت حقوقی عرصه (ماهیت ملک و محدوده حفاظتی)

کارشناس موظف است ابتدا بررسی نماید:

آیا محل وقوع در محدوده منطقه حفاظت‌شده مصوب قانونی قرار دارد یا خیر.

مستندات شامل:

مصوبات شورای عالی حفاظت محیط زیست

نقشه‌های حدنگاری و UTM

اسناد سازمان منابع طبیعی

مبنای قانونی:

- ماده ۳ و ۶ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست
- ماده ۵۴ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، مأموران و کارشناسان ذی‌صلاح سازمان منابع طبیعی و دستگاه‌های متولی را در حدود وظایف قانونی، به عنوان ضابط و رابط مراجع قضایی در کشف و پیگیری جرایم و تخلفات مربوط به منابع طبیعی معرفی نموده است. بر این اساس، کارشناس حقوقی اداره حفاظت محیط زیست مکلف است ضمن بررسی دقیق ابعاد فنی و حقوقی موضوع، نسبت به جمع‌آوری، مستندسازی و ارائه ادله لازم جهت تعقیب متخلف اقدام نماید.
- همچنین مطابق مواد ۴۴ و ۴۴ مکرر قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، چرای دام در مراتع ملی تابع ضوابط قانونی، ظرفیت مجاز مرتع، زمان‌بندی بهره‌برداری، پروانه چرا و سایر مقررات فنی و حفاظتی است. بنابراین ورود دام به مناطق حفاظت‌شده بدون اخذ مجوز قانونی، خارج از فصل مجاز چرا یا مازاد بر ظرفیت تعیین‌شده، از مصادیق بهره‌برداری غیرمجاز از منابع طبیعی محسوب گردیده و در صورت ورود خسارت به پوشش گیاهی، خاک و زیستگاه‌های طبیعی، متخلف علاوه بر مسئولیت کیفری، مسئول جبران خسارات وارده به حقوق عمومی و بیت‌المال نیز خواهد بود
- قوانین مربوط به تعیین و مدیریت مناطق چهارگانه محیط زیست

۲- بررسی وضعیت مجوز و زمان چرا

کارشناس باید احراز کند:

آیا مرتع دارای پروانه چرای معتبر بوده است یا خیر.

آیا بهره‌بردار دارای حق انتفاع قانونی بوده است.

آیا ورود دام:

خارج از فصل مجاز

یا بیش از ظرفیت مرتع صورت گرفته است یا خیر.

مستند قانونی:

مواد ۴۴ و ۴۴ مکرر قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع .

۳- تشخیص ماهیت حقوق عمومی و ملی بودن عرصه

در این مرحله، کارشناس باید احراز نماید که:

عرصه جزء انفال و اموال عمومی دولت است.

هرگونه بهره‌برداری بدون مجوز، تصرف یا استفاده غیرمجاز محسوب می‌شود.

مستندات:

ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع

اصل ۴۵ قانون اساسی (انفال و ثروت‌های عمومی)

ماده ۲ آیین نامه اجرایی قانون ملی شدن جنگل‌ها " این ماده در واقع وظایف کارشناس و مأمور تشخیص را مشخص می‌کند و بیان می‌دارد که تشخیص ملی بودن یا مستثنیات اشخاص صرفاً با اظهار نظر کلی امکان‌پذیر نیست، بلکه باید مستند به: مشخصات ثبتی ملک؛ سوابق زراعی و نسق بهره‌برداری؛ حدود و مساحت دقیق عرصه؛ نقشه و موقعیت مکانی؛ استعلام از مراجع ذی‌صلاح؛ و توصیف کامل عوارض طبیعی و مصنوعی منطقه "

۴- احراز ورود خسارت به منابع طبیعی

کارشناس باید بررسی کند: میزان تخریب پوشش گیاهی، کاهش ظرفیت مرتع آسیب به خاک و فرسایش

تأثیر بر اکوسیستم منطقه

مستندات:

ماده ۱ قانون حفاظت و حمایت از ذخایر جنگلی

ماده ۲ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی

۵- ارزیابی خسارت و مطالبه ضرر و زیان

در صورت احراز خسارت:

برآورد ریالی خسارت توسط کارشناس رسمی

مطالبه حقوق دولت

طرح دعوی حقوقی علیه متخلف

مستند: ماده ۴۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت

۶- جمع آوری و تثبیت ادله

کارشناس موظف است:

تنظیم گزارش فنی و حقوقی

اخذ تصاویر، مختصات و مستندات میدانی

استعلام از منابع طبیعی و دامداری

تهیه صورتجلسه رسمی

۷- تنظیم گزارش نهایی و اعلام جرم

کارشناس حقوقی باید گزارش مستند شامل:

وقوع تخلف

غیرمجاز بودن عمل

میزان خسارت

مواد قانونی مرتبط

را جهت ارجاع به مرجع قضایی تنظیم نماید .

بخش دوم: نقش دادیار در فرآیند تعقیب کیفری

دادیار به عنوان مقام تحقیق، وظیفه کنترل مشروعیت تعقیب کیفری را بر عهده دارد .

۱- احراز رکن قانونی جرم

بررسی می‌شود که آیا رفتار ارتكابی جرم‌انگاری شده است یا خیر.

مستندات:

مواد ۴۴ و ۴۴ مکرر قانون حفاظت و بهره‌برداری

ماده ۵۶ همان قانون، ماده ۱ و ۲ قانون حفاظت و حمایت از ذخایر جنگل

اصول حمایتی قانون اساسی درباره انفال (اصل ۴۵ قانون اساسی)

۲- احراز رکن مادی

دادیار بررسی می‌کند:

ورود دام به منطقه

تعلیف واقعی دام

زمان وقوع (قبل از فصل مجاز)

وقوع خسارت

۳- احراز رکن معنوی (سوءنیت یا تقصیر)

علم مرتكب به ممنوعیت چرا (چه کسی مباشرت در ورود تعلیف داشته)

یا بی احتیاطی در بهره‌برداری

یا تجاوز عمدی از پروانه

۴- انتساب رفتار به متهم

مالکیت دام

مباشرت یا مشارکت

ادله میدانی و شهادت شهود

۵- تکمیل تحقیقات مقدماتی

معاینه محل

استعلام پروانه چرا

نظر کارشناس رسمی

تکمیل گزارش ضابطین

۶- تصمیم نهایی

صدور قرار جلب به دادرسی در صورت کفایت ادله

یا قرار منع تعقیب در صورت فقدان دلیل

بخش سوم: نقش قاضی در رسیدگی و صدور حکم

قاضی مرجع نهایی تشخیص مسئولیت کیفری و مدنی است

۱- احراز وقوع جرم و انطباق با قانون

قاضی بررسی می کند:

وقوع در محدوده حفاظت شده

غیرمجاز بودن بهره برداری

وجود ادله کافی

۲- ارزیابی ادله و اصل برائت

اصل برائت (اصل ۳۷ قانون اساسی)

لزوم اثبات کامل اتهام

ارزیابی گزارش کارشناسی و ضابطین

۳- احراز خسارت و آثار مدنی

در صورت ورود خسارت:

الزام به جبران خسارت

امکان مطالبه ضرر و زیان دولت

مستند:

ماده ۱ و ۲ قوانین حفاظت منابع طبیعی

ماده ۴۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت ❖

۴- صدور رأی

قاضی در نهایت یکی از تصمیمات زیر را اتخاذ می‌کند:

محکومیت کیفری (در صورت احراز کامل ارکان)

برائت (در صورت عدم کفایت دلیل)

صدور حکم جبران خسارت

نتیجه‌گیری نهایی

در این فرض:

کارشناس حقوقی نقش کشف، مستندسازی و ایجاد پرونده حقوقی را دارد.

دادیار نقش تعقیب، بررسی ارکان جرم و تکمیل تحقیقات را بر عهده دارد.

قاضی مرجع نهایی تصمیم‌گیری قضایی و صدور حکم است.

این ساختار، نمونه‌ای از تعامل سه‌مرحله‌ای در نظام حقوق محیط زیست ایران است که بر پایه تلفیق حقوق کیفری، اداری و منابع طبیعی شکل گرفته است .

درس: سازمان‌های داخلی حفاظت محیط زیست

مقطع: کارشناسی ارشد

۱. سازمان حفاظت محیط زیست بر اساس چه قانونی تشکیل شده و زیر نظر چه نهادی می‌باشد؟ ساختار کلی آنرا توضیح دهید.

۲. شورای عالی حفاظت محیط زیست چه جایگاهی در نظام تصمیم‌گیری زیست‌محیطی کشور دارد؟ دو وظیفه مهم این شورا را بیان کنید.

۳. نقش نظارتی سازمان حفاظت محیط زیست بر فعالیت‌های دستگاه‌های اجرایی و واحدهای صنعتی را توضیح دهید.

۴. ارزیابی اثرات زیست‌محیطی (EIA) چیست و چه نقشی در تصمیم‌گیری سازمان‌های داخلی حفاظت محیط زیست دارد؟

۵. تعامل سازمان حفاظت محیط زیست با وزارتخانه‌هایی مانند نیرو، نفت، صنعت، معدن، تجارت و جهاد کشاورزی را تحلیل کنید. این تعامل چه فرصت‌ها و چه چالش‌هایی دارد؟

۶. نقش سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی در حمایت از حفاظت محیط زیست را توضیح دهید و دو محدودیت فعالیت آن‌ها را بیان کنید.

۷. دو چالش ساختاری مهم سازمان حفاظت محیط زیست در ایران را بیان و تحلیل کنید.

۸. مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست را نام ببرید و تفاوت کلی آن‌ها را توضیح دهید.

۹. به نظر شما آیا تبدیل سازمان حفاظت محیط زیست به وزارتخانه می‌تواند باعث بهبود عملکرد آن شود؟ دیدگاه خود را با ذکر دلایل توضیح دهید.

پاسخ

سازمان حفاظت محیط زیست بر اساس چه قانونی تشکیل شده و زیر نظر چه نهادی می باشد؟ ساختار کلی آنرا توضیح دهید.

سازمان حفاظت محیط زیست بر اساس قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳، عالی ترین نهاد تخصصی حفاظت محیط زیست کشور محسوب می شود و زیر نظر ریاست جمهوری فعالیت می کند. در رأس سازمان، رئیس سازمان قرار دارد که معاون رئیس جمهور نیز محسوب می شود.

ساختار سازمان شامل:

- سازمان مرکزی (ستاد)
- معاونت های تخصصی (محیط زیست طبیعی و تنوع زیستی، محیط زیست انسانی، آموزش و مشارکت های مردمی، معاون توسعه مدیریت، حقوقی و امور مجلس و ...)
- دفاتر تخصصی
- ادارات کل حفاظت محیط زیست استان ها
- ادارات شهرستانی و پاسگاه های محیط بانی

این ساختار وظایف سیاست گذاری، نظارت، برنامه ریزی و اجرای مقررات زیست محیطی را در سطح ملی و استانی بر عهده دارد.

۲. شورای عالی حفاظت محیط زیست چه جایگاهی در نظام تصمیم گیری زیست محیطی کشور دارد؟ دو وظیفه مهم این شورا را بیان کنید.

شورای عالی حفاظت محیط زیست عالی ترین مرجع سیاست گذاری و تصمیم گیری در حوزه محیط زیست کشور است که به موجب ماده ۲ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست تشکیل شده است.

دو وظیفه مهم شورا عبارتند از:

۱. تعیین سیاست ها و خط مشی های کلان حفاظت محیط زیست کشور.
۲. تصویب ایجاد، توسعه، تغییر حدود یا لغو مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست.

همچنین شورا در خصوص برنامه های ملی حفاظت از منابع طبیعی و زیستی نقش راهبردی دارد.

۳. نقش نظارتی سازمان حفاظت محیط زیست بر فعالیت های دستگاه های اجرایی و واحدهای صنعتی را توضیح دهید. چرا این نقش در عمل با محدودیت هایی روبه رو می شود؟

سازمان حفاظت محیط زیست بر اجرای قوانین و استانداردهای زیست محیطی توسط دستگاههای اجرایی، صنایع، معادن، نیروگاهها و سایر واحدهای تولیدی نظارت می کند.

این نظارت شامل:

- پایش آلودگی هوا، آب و خاک
- صدور اخطار زیست محیطی
- معرفی متخلفان به مراجع قضایی
- بررسی رعایت استانداردهای زیست محیطی

مهم ترین محدودیت های این نقش عبارت اند از:

- کمبود نیروی انسانی و اعتبارات
- تعارض منافع میان توسعه اقتصادی و حفاظت محیط زیست
- فشارهای سیاسی و محلی
- ضعف ضمانت اجرای برخی تصمیمات سازمان

۴. ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA) چیست و چه نقشی در تصمیم گیری سازمان های داخلی حفاظت محیط زیست دارد؟

ارزیابی اثرات زیست محیطی فرآیندی است که طی آن آثار مثبت و منفی پروژه های عمرانی، صنعتی، معدنی و توسعه ای بر محیط زیست قبل از اجرا بررسی می شود.

اهداف اصلی EIA:

- پیشگیری از تخریب محیط زیست
- شناسایی آثار احتمالی پروژه
- ارائه راهکارهای کاهش خسارات
- کمک به تصمیم گیری آگاهانه مدیران

سازمان حفاظت محیط زیست از نتایج ارزیابی برای صدور یا عدم صدور مجوز اجرای پروژه ها استفاده می کند.

۵. تعامل سازمان حفاظت محیط زیست با وزارتخانه های مانند نیرو، نفت، صنعت و جهاد کشاورزی را تحلیل کنید. این تعامل چه فرصت ها و چه چالش هایی دارد؟

فرصت ها:

- اجرای پروژه‌های توسعه پایدار
- مدیریت منابع آب و انرژی
- کاهش آلودگی صنایع
- حفاظت از منابع طبیعی و تنوع زیستی

چالش‌ها:

- تعارض میان اهداف اقتصادی و ملاحظات زیست‌محیطی
- اختلاف در اولویت‌های دستگاه‌ها
- اجرای پروژه‌های بزرگ بدون رعایت کامل ملاحظات زیست‌محیطی
- ضعف هماهنگی بین‌بخشی

بنابراین موفقیت سیاست‌های زیست‌محیطی نیازمند همکاری مستمر میان سازمان حفاظت محیط زیست و سایر وزارتخانه‌ها است.

۶. نقش سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی در حمایت از حفاظت محیط زیست را توضیح دهید و دو محدودیت فعالیت آن‌ها را بیان کنید.

سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO) نقش مهمی در:

- آموزش عمومی
- فرهنگ‌سازی زیست‌محیطی
- جلب مشارکت مردمی
- مطالبه‌گری اجتماعی
- همکاری در پروژه‌های حفاظتی

دارند.

دو محدودیت مهم فعالیت آن‌ها:

۱. محدودیت منابع مالی و امکانات اجرایی.
۲. محدودیت دسترسی به فرآیندهای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری کلان

۷. ادارات کل حفاظت محیط زیست استان‌ها چه نقشی در اجرای سیاست‌های زیست‌محیطی دارند؟ ارتباط آن‌ها با سازمان مرکزی را توضیح دهید.

ادارات کل استان‌ها بازوی اجرایی سازمان حفاظت محیط زیست در سطح استان محسوب می‌شوند.

وظایف آن‌ها:

- اجرای قوانین و مقررات زیست‌محیطی
- مدیریت مناطق تحت حفاظت
- صدور برخی مجوزهای زیست‌محیطی
- پایش آلودگی‌ها
- برخورد با تخلفات محیط زیستی

این ادارات از نظر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی تابع سازمان مرکزی بوده و گزارش عملکرد خود را به ستاد سازمان ارائه می‌کنند.

۸. دو چالش ساختاری مهم حفاظت محیط زیست در ایران را بیان و تحلیل کنید.

الف- مهمترین مشکل محیط زیست کشور عدم نگاه مدیریت یکپارچه و سیستمی در اداره کشور است به گونه ای که دستگاه‌ها بخشی‌نگری نموده و منافع ملی را در نظر نمی‌گیرند

ب- بیماری اقتصادی کشور و عدم واقعی بودن قیمت‌ها باعث شده است که مصرف بهینه مورد توجه قرار نگیرد

۹. مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست را نام ببرید و تفاوت کلی آن‌ها را توضیح دهید.

مناطق چهارگانه عبارت‌اند از:

۱. پارک ملی

۲. اثر طبیعی ملی

۳. پناهگاه حیات وحش

۴. منطقه حفاظت‌شده

تفاوت اصلی آن‌ها در میزان حفاظت و نوع بهره‌برداری مجاز است.

- پارک ملی دارای بالاترین سطح حفاظت است.

- اثر طبیعی ملی برای حفاظت از پدیده‌های طبیعی کم‌نظیر تعیین می‌شود.

- پناهگاه حیات وحش برای حفاظت از گونه‌های جانوری اهمیت دارد.

- منطقه حفاظت‌شده امکان برخی فعالیت‌های محدود و کنترل‌شده را فراهم می‌کند.

۱۰. به نظر شما آیا تبدیل سازمان حفاظت محیط زیست به وزارتخانه می‌تواند باعث بهبود عملکرد آن شود؟ دیدگاه خود را با ذکر دلایل توضیح دهید.

تبدیل سازمان حفاظت محیط زیست به وزارتخانه می‌تواند مزایا و معایبی داشته باشد.

مزایا:

- افزایش اختیارات اجرایی و نظارتی
- تقویت جایگاه سازمان در هیأت دولت
- افزایش بودجه و منابع انسانی
- امکان پاسخگویی بیشتر در سطح ملی

معایب:

- احتمال افزایش بروکراسی اداری
- سیاسی شدن بیشتر تصمیمات زیست محیطی
- افزایش هزینه های ساختاری

در مجموع، صرف تبدیل سازمان به وزارتخانه تضمین کننده بهبود عملکرد نیست؛ بلکه افزایش اختیارات قانونی، تأمین منابع مالی کافی، تقویت ضمانت اجراهای قانونی و ارتقای فرهنگ زیست محیطی در کشور نقش مهم تری در موفقیت سیاست های حفاظت محیط زیست دارد.

ضمانت حقوقی حفاظت از محیط زیست

سوال:

- ۱- مفهوم ضمانت اجرای حقوقی در حقوق محیط زیست را تبیین نموده و انواع آن را با ذکر مصادیق قانونی بیان نمایید.
- ۲- اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را از منظر ضمانت‌های حقوقی حفاظت از محیط زیست تحلیل کنید و آثار حقوقی ناشی از آن را توضیح دهید.
- ۳- ضمانت‌های پیشگیرانه و ضمانت‌های سرکوبگر در حقوق محیط زیست را تعریف کرده و نقاط قوت و ضعف هر یک را مورد بررسی قرار دهید.
- ۴- مسئولیت مدنی ناشی از خسارات زیست‌محیطی را تشریح نموده و نقش آن را در جبران و اعاده محیط زیست تحلیل کنید.
- ۵- جایگاه ضمانت‌های کیفری و اداری در حمایت از محیط زیست را تبیین کرده و میزان کارآمدی آن‌ها را در پیشگیری و مقابله با تخلفات زیست‌محیطی ارزیابی نمایید.
- ۶- آیا نظام ضمانت‌های حقوقی حفاظت از محیط زیست در ایران از انسجام و کارآمدی لازم برخوردار است؟ با استناد به قوانین و اصول حقوق محیط زیست، پاسخ خود را به صورت مستدل بیان نمایید.
- ۷- یک واحد صنعتی علی‌رغم اخذ مجوز فعالیت، موجب آلودگی شدید منابع آب و تخریب اکوسیستم منطقه شده است. انواع ضمانت‌های حقوقی قابل اعمال نسبت به این واحد را تبیین نموده و مسئولیت مراجع اداری و قضایی را در این خصوص مورد تحلیل قرار دهید.

پاسخ تشریحی نمونه سؤالات درس: ضمانت‌های حقوقی حفاظت از محیط زیست

مقطع: کارشناسی ارشد

۱. مفهوم ضمانت اجرای حقوقی در حقوق محیط زیست را تبیین نموده و انواع آن را با ذکر مصادیق قانونی بیان نمایید.

پاسخ:

ضمانت اجرای حقوقی عبارت است از مجموعه ابزارها و سازوکارهای قانونی که به منظور پیشگیری از تخریب محیط زیست، الزام اشخاص به رعایت مقررات زیست‌محیطی، توقف فعالیت‌های زیان‌بار و جبران خسارات وارده بر محیط زیست توسط قانون‌گذار پیش‌بینی شده است. با توجه به ویژگی‌های خاص محیط زیست و غیرقابل جبران بودن بسیاری از خسارات زیست‌محیطی، ضمانت اجراها در این حوزه عمدتاً دارای رویکرد پیشگیرانه و حمایتی هستند. انواع ضمانت‌های حقوقی:

الف) اجرای قانون اساسی

مهم‌ترین مبنای قانونی، اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است که مقرر می‌دارد:

"حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد و از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است"

این اصل، هم حق برخورداری از محیط زیست سالم و هم ممنوعیت فعالیت‌های مخرب را مورد شناسایی قرار داده است.

ب) ضمانت اجرای اداری

شامل اقدامات مراجع اداری در جلوگیری از تخلفات زیست‌محیطی است؛ از جمله:

- تعلیق یا لغو مجوز فعالیت؛
- جلوگیری از بهره‌برداری از واحدهای آلاینده؛
- اخطار و الزام به رفع آلودگی.

مستند قانونی:

- ماده ۱۱ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳؛
- ماده ۱۲ قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶.

ج) ضمانت اجرای کیفری

هرگاه رفتار اشخاص موجب تخریب محیط زیست یا آلودگی آن شود، قانون‌گذار برای مرتکبان مجازات تعیین نموده است.

مصادیق:

- شکار و صید غیرمجاز؛
- آلودگی منابع آب؛
- تخریب مناطق تحت حفاظت.

مستندات قانونی:

- قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶ و اصلاحات بعدی؛
- مواد ۶۸۸ و ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات).

ماده ۶۸۸ مقرر می‌دارد:

هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود، از جمله آلودگی آب، هوا و محیط زیست، جرم محسوب می‌شود.

د) ضمانت اجرای مدنی

بر اساس قواعد مسئولیت مدنی، اشخاصی که موجب ورود خسارت به محیط زیست شوند، مکلف به جبران آن هستند.

مستندات:

- ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹؛
- مواد ۳۲۸ و ۳۳۱ قانون مدنی.

و) ضمانت اجرای قضایی

مراجع قضایی می‌توانند:

دستور توقف فعالیت آلاینده را صادر نمایند؛

حکم رفع آثار تخریب و اعاده وضع سابق را صادر کنند؛

مرتکب را به جبران خسارات محکوم نمایند.

۲. اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را از منظر ضمانت‌های حقوقی حفاظت از محیط زیست تحلیل کنید و آثار

حقوقی ناشی از آن را توضیح دهید.

اصل پنجاهم قانون اساسی مهم‌ترین مبنای حقوق اساسی محیط زیست در ایران محسوب می‌شود. این اصل دارای چند ویژگی اساسی است:

شناسایی محیط زیست به عنوان ارزش بنیادین

اصل مذکور، محیط زیست را شرط استمرار حیات اجتماعی و متعلق به نسل حاضر و نسل‌های آینده می‌داند.

شناسایی وظیفه عمومی

حفاظت از محیط زیست صرفاً وظیفه دولت نیست بلکه تکلیف همگانی است و تمام اشخاص حقیقی و حقوقی ملزم به رعایت آن هستند.

ممنوعیت فعالیت‌های مخرب

قانون اساسی صراحتاً فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی آلوده‌کننده یا مخرب را ممنوع اعلام نموده است.

آثار حقوقی اصل پنجاهم:

- ۱- الزام دولت به تدوین قوانین زیست‌محیطی؛
- ۲- مشروعیت اقدامات سازمان حفاظت محیط زیست در جلوگیری از فعالیت‌های مخرب؛

۳- امکان ابطال تصمیمات اداری مغایر با محیط زیست؛

۴- ایجاد مبنای تفسیر قوانین به نفع حفاظت از محیط زیست؛

۵- ایجاد مسئولیت برای اشخاص آلوده کننده.

بنابراین اصل پنجاهم، یک اصل صرفاً ارشادی نیست بلکه واجد آثار الزام آور حقوقی و مبنای تمامی ضمانت های قانونی محیط زیست در کشور است.

۳. ضمانت های پیشگیرانه و ضمانت های سرکوبگر در حقوق محیط زیست را تعریف کرده و نقاط قوت و ضعف هر یک را مورد

بررسی قرار دهید.

الف) ضمانت های پیشگیرانه

به مجموعه اقداماتی گفته می شود که پیش از وقوع خسارت زیست محیطی برای جلوگیری از ورود آسیب اتخاذ می شوند.

مصادیق:

ارزیابی اثرات زیست محیطی پروژه ها؛

تعیین استانداردهای زیست محیطی؛

صدور مجوزهای زیست محیطی؛

تعیین مناطق چهارگانه تحت مدیریت.

نقاط قوت:

جلوگیری از خسارات غیرقابل جبران؛

کاهش هزینه های اقتصادی و اجتماعی؛

حفظ تنوع زیستی.

نقاط ضعف:

نیازمند نظارت مستمر؛

وابستگی به امکانات و نیروی انسانی متخصص؛

احتمال ضعف در اجرا.

ب) ضمانت های سرکوبگر

به ضمانت هایی گفته می شود که پس از وقوع تخلف اعمال می شوند.

مصادیق:

مجازات کیفری؛

جبران خسارت؛

تعطیلی واحد آلاینده.

نقاط قوت:

ایجاد بازدارندگی؛

پاسخ به رفتارهای مجرمانه.

نقاط ضعف:

بسیاری از خسارات زیست محیطی قابل جبران نیستند؛

مجازات ها در برخی موارد متناسب با میزان خسارت نیست.

در حقوق محیط زیست، اصل بر تقدم پیشگیری بر سرکوب است.

۴. مسئولیت مدنی ناشی از خسارات زیست محیطی را تشریح نموده و نقش آن را در جبران و اعاده محیط زیست تحلیل کنید.

مسئولیت مدنی زیست محیطی عبارت است از الزام قانونی واردکننده خسارت به جبران ضررهای وارد شده بر محیط زیست.

ارکان مسئولیت:

۱- ورود ضرر؛

۲- فعل زیانبار؛

۳- رابطه سببیت.

مستندات قانونی:

ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی؛

مواد ۳۲۸ و ۳۳۱ قانون مدنی؛

اصل پنجاهم قانون اساسی.

شیوه‌های جبران:

پرداخت خسارت؛

رفع آلودگی؛

احیای منابع طبیعی؛

اعاده وضع سابق.

در حوزه محیط زیست، صرف پرداخت پول کافی نیست؛ بلکه اصل بر اعاده و ترمیم محیط زیست است؛ زیرا محیط زیست دارای ارزش عمومی و بین‌نسلی است.

۵. جایگاه ضمانت‌های کیفری و اداری در حمایت از محیط زیست را تبیین کرده و میزان کارآمدی آن‌ها را ارزیابی نمایید.

الف) ضمانت‌های اداری

ابزارهای اداری شامل: صدور و لغو مجوز؛ توقف فعالیت واحدهای آلاینده؛ اعلام واحدهای آلاینده؛ اخطار و نظارت.

مستندات:

قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست ۱۳۵۳؛

قانون هوای پاک ۱۳۹۶.

ب) ضمانت‌های کیفری

مستندات:

ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی؛

قانون شکار و صید.

کارآمدی:

مزایا: بازدارندگی؛ ضمانت اجرایی قوی.

معایب: طولانی بودن فرآیند رسیدگی؛ پایین بودن برخی مجازات‌ها؛ دشواری اثبات رابطه سببیت.

نتیجه آنکه، نظام حقوقی مطلوب مستلزم تلفیق ضمانت‌های اداری و کیفری است.

۶. آیا نظام ضمانت‌های حقوقی حفاظت از محیط زیست در ایران از انسجام و کارآمدی لازم برخوردار است؟

نظام حقوقی ایران دارای ظرفیت‌های قابل توجهی است؛ از جمله:

اصل پنجاهم قانون اساسی؛

قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست؛

قانون هوای پاک؛

قانون شکار و صید؛

مقررات مسئولیت مدنی و کیفری.

با وجود این، چالش‌هایی وجود دارد:

۱- پراکندگی قوانین؛

۲- تعدد مراجع تصمیم‌گیر؛

۳- ضعف ضمانت‌های اجرایی؛

۴- پایین بودن برخی جرایم و مجازات‌ها؛

۵- ضعف در نظارت و اجرای قوانین.

در نتیجه، هر چند از لحاظ تقنینی نظام نسبتاً مناسبی وجود دارد، اما از منظر اجرایی و نهادی هنوز به سطح مطلوب انسجام و کارآمدی نرسیده است و نیازمند:

تقویت ضمانت‌های اجرایی؛

افزایش اختیارات نظارتی؛

تشدید ضمانت‌های کیفری؛

توسعه سازوکارهای جبران خسارت زیست‌محیطی است.

۷. یک واحد صنعتی علی‌رغم اخذ مجوز فعالیت، موجب آلودگی شدید منابع آب و تخریب اکوسیستم منطقه شده است. انواع

ضمانت‌های حقوقی قابل اعمال و مسئولیت مراجع اداری و قضایی را تحلیل نمایید.

اخذ مجوز فعالیت، مجوز ورود خسارت به محیط زیست محسوب نمی‌شود و در صورت ایجاد آلودگی، واحد صنعتی مسئول خواهد بود.

الف) ضمانت‌های اداری

سازمان حفاظت محیط زیست می‌تواند:

اخطار رفع آلودگی صادر کند؛

فعالیت واحد را متوقف نماید؛

لغو یا تعلیق مجوز را درخواست کند.

مستندات:

ماده ۱۱ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست؛

مواد قانون هوای پاک.

ب) ضمانت‌های کیفری

در صورت تهدید علیه بهداشت عمومی:

تعقیب کیفری مدیران واحد؛

صدور مجازات حبس، جزای نقدی یا تعطیلی.

مستند قانونی:

ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی.

ج) مسئولیت مدنی

واحد صنعتی مکلف است:

خسارات وارده را جبران نماید؛

منابع آب آلوده را پاکسازی کند؛

اقدامات احیایی و ترمیمی انجام دهد.

مستندات:

ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی؛

مواد ۳۲۸ و ۳۳۱ قانون مدنی.

مسئولیت مراجع اداری

سازمان حفاظت محیط زیست مکلف است:

پایش و نمونه‌برداری؛

تنظیم گزارش کارشناسی؛

اعلام جرم؛

پیگیری توقف آلودگی و جبران خسارت.

مسئولیت مراجع قضایی

دادسرا و دادگاه مکلف‌اند:

۱- تعقیب کیفری مرتکبان؛

۲- صدور دستورات فوری برای جلوگیری از ادامه آلودگی؛

۳- الزام واحد صنعتی به رفع آثار تخریب؛

۴- صدور حکم جبران خسارات زیست محیطی.

نتیجه: بر اساس اصل پنجاهم قانون اساسی، ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی، قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست و قواعد مسئولیت مدنی، علیه واحد صنعتی می توان همزمان ضمانت های اداری، کیفری، مدنی و قضایی را اعمال نمود؛ زیرا حفاظت از محیط زیست از مصادیق حقوق عمومی و منافع بین نسلی است و هیچ مجوز اداری نمی تواند مجوز تخریب محیط زیست تلقی شود.